

טבלה 8: "חטיבת מעשה אברהם אבינו"

הגרסה	שם החיבור	מקום	שנה	הערות
[50*]	מעשה אברהם אבינו	סלוניקי	1593	
[57*]	כ"י אוקספורד בודליאנה 4°65		1683	
[60*]	שבט מוסר	קושטא	1712	
[66*]	בית המדרש ח"א	לייפציג	1853	
[72*]	מעשה נסים	בגדד	1890	
[75*]	ילקוט סיפורים	ורשה	1899	
[79*]	אוצר מדרשים	ניו-יורק	1915	חדפסה נוספת של גרסה [66*]
[86*]	ממקור ישראל		1939	

בטבלה 8 שלעיל כללנו קבוצת גרסאות ארוכות במיוחד, הבנויות מקבוצה נדירה של מוטיפמות וכן גם מגיוון ברמת החומר בתוך תחומי המוטיפמה. מקורן של הגרסאות המוקדמות בקבוצה זו הוא כנראה בסיפורי אברהם בתרבות האיסלם. הסיפור מתחיל בהוראת נמרוד על השמדת בנים ילודים, לאחר מכן מודגש תפקידה של אמתלאי אם אברהם כלידתו ובהסתרתו, מלאך המלווה את אברהם בכל הרפתקאותיו בממלכת נמרוד ודמותו של השטן המנסה לסייע לנמרוד.

קבוצת גרסאות זו מאופיינת במספר ביטויים ייחודיים: נוסחת הפתיחה "אמר המגיד" שהיא כנראה תרגום של נוסחת פתיחה ערבית,⁵ הביטוי "קולציני" שהוא שם של מחלת כאבי בטן – התירוך שאותו נוקטת אם אברהם להסתרת היריונה, וכלי בשם "טארכוקו" שהוא כנראה סוג של קלע או בליסטרה, שמשמשת להכנסת אברהם לאש.⁶

5 על המקור הערבי של קבוצת גרסאות זו ראו: לי גינצבורג, אגדות היהודים, מסדה: רמת-גן תשל"ז, חלק ה, עמ' 156, הע' 34. גינצבורג מבחין שם בדמיון בין גרסת שבט מוסר לגרסת בית המדרש ח"א.

6 וראו לעניין זה מאמרו של עזרא שפיזהנדלר, הקובע כי הסיפור על הבליסטרה לקוח מן המסורת הערבית. במאמרו מציג שפיזהנדלר עיבוד שירי פרסי יהודי של הסיפור שיש בו מספר שינויים עלילתיים מהותיים ביחס לגרסאות התמה: ע' שפיזהנדלר, "אגדת אברהם ונמרוד בשירתו של באבאי בן לוטף", דברי הקונגרס העולמי הרביעי למדעי היהדות, האיגוד העולמי למדעי היהדות: ירושלים תשכ"ט, כרך ב, עמ' 37–40. וכן ראו גם גרסה של כעב אל אחבאר, יהודי שהתאסלם ונפטר במאה השביעית: ח' בן-שמאי, "סיפורי אברהם בערבית-יהודית ממקור מוסלמי – קטעים חדשים", בתוך: ח' בן-שמאי (עורך), חקרי עבר וערב מוגשים ליהושע בלאו, חוצאת אוניברסיטת תל-אביב והאוניברסיטה העברית בירושלים: ירושלים תשנ"ג, עמ' 111–133. אביבה שוסמן מנתחת סיפור מסוף המאה התשע-עשרה מבגדד: A. Schussman, "An Iraqi Judeo-Arabic Version of Ma'aseh Avraham: Some Literary and Linguistic Features", in: J. Blau and S.C. Reif (eds.), *Genizah Research After Ninety Years: The Case of Judeo-Arabic*, University Press: Cambridge 1992, pp. 126–137

נספח 3 מבחר גרסאות

להלן מבחר גרסאות שנדונו בחיבור, על פי המהדורות שצוינו ברשימת הגרסאות. סוגריים עגולים בגוף הטקסט מציינים מראה מקום מהמקרא, אם הובא במהדורה. סוגריים מרובעים מציינים מילה או מילים מטרשטשות בכתב היד. הגרסאות מכילות סימני פיסוק רק אם הן פוסקו במהדורה. כתבי היד מובאים ללא סימני פיסוק. כל גרסה שהובאה כאן מצוינת על פי המספר הסידורי שקיבלה⁷ ועל פי שם החיבור.⁸

[1*] בראשית רבה⁹

"וימת הרן על פני תרח אביו" ר' חיא בר ברה דרב אדא דיפו תרח עושה צלמים היה פעם אחת יצא למקום הושיב את אברם למכור במקומו היה בא בן אדם מבקש לקנות והיה אומר לו בן כמה שנים אתה והיה אומר לו בן חמישים או שישים והיה אומר לו אוי לו לאדם ההוא שהוא בן שישים ומבקש להשתחוות לבן יום והיה מתבייש והולך לו פעם אחת באה אישה אחת נושאת פנכת סולת אחת אמרה לו הא לך הקרב לפניהם קם לקח מקל ושבר את כל הפסילים ושם המקל ביד הגדול מביניהם כיוון שבא אביו אמר לו מי עשה להם כזאת אמר לו מה נכפור ממך באה אישה אחת נושאת פנכת סלת אחת ואמרה לי הא לך הקרב לפניהם הקרבתי לפניהם היה זה אומר אני אוכל ראשון וזה אומר אני אוכל ראשון קם זה הגדול מביניהם לקח מקל ושברם אמר לו מה אתה משטה בי ויודעים הם אמר לו ולא ישמעו אזניך מה שפיך אומר לקחו ומסרו לנמרד אמר לו נשתחוה לאש אמר לו אברהם ונשתחוה למים שמכבים אש אמר לו נמרד נשתחוה למים אמר לו אם כן נשתחוה לענן שטוען מים אמר לו נשתחוה לענן אמר לו אם כן נשתחוה לרוח שמפזר ענן אמר לו נשתחוה לרוח אמר לו נשתחוה לאדם שסוכל רוח אמר לו מילים אתה מספר אני איני משתחוה אלא לאש הרי אני משליכך לתוכו ויבוא האלוהים שאתה משתחוה לו ויצילך ממנו היה שם הרן עומד מתלבט אמר מה נפשך אם מנצח אברהם אני אומר של אברהם אני ואם מנצח נמרד אני אומר של נמרד אני כיוון שירד אברהם לכבשן האש וניצל אמרו לו של מי אתה אמר להם של אברהם אני נטלוהו והשליכוהו לאש ונצרכו בני מעיו ויצא ומת על פני תרח אביו הוא דכתיב "וימת הרן על פני תרח אביו".

7 ראו רשימת הגרסאות בפרק הראשון שלעיל.

8 לפרטים ביבליוגרפיים מלאים ראו בפרק הראשון שלעיל.

9 תרגום שלי מארמית (ו"ט) על פי מהדורת "תיאודור וה' אלבק, ירושלים תשכ"ה.

[2*] בבלי מסחים

אמרו בשעה שהפיל נמרד הרשע את אברהם אבינו לתוך כבשן האש אמר גבריאל לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע ארד ואצנן ואציל את הצדיק מכבשן האש אמר לו הקב"ה אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו נאה ליחיד להציל את היחיד ולפי שהקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה אמר תזכה ותציל שלושה מבני בניו.

[4*] פרקי רבי אליעזר

עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכלן. וצפוי היה לפניו שעתידין בניו לנסות להקדוש-ברוך-הוא עשרה ניסיונות והקדים רפואה למכתם ונסהו בעשרה ניסיונות. ניסיון הראשון כשנולד אברהם אבינו בקשו כל גדולי המלכות להרגו ונחבא מתחת לארץ שלש עשרה שנה שלא ראה לא שמש ולא ירח. לאחר שלש עשרה שנה יצא מתחת לארץ מדבר כלשון הקדש מאס אשירים ושקן את הפסילים וכטח בצל יוצרו ואמר ה' צבאות אשרי אדם בטח כך. ניסיון השני נתגהו בכית האסורים עשר שנים שלש ככותה ושבע בקרדו. יש אומרים שלוש בקרדו ושבע ככותה. לאחר עשר שנים שלחו והביאו אותו ונתגהו בתוך כבשן האש. ומלך הכבוד פשט יד ימינו והצילו מתוך כבשן האש שנאמר ויאמר אליז אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים.

[6*] סדר אליהו רבה

מפני מה זכה אברהם לחיים שלא בצער ושלא ביצר הרע בעולם הזה מה שעתידי ליתן לצדיקים לעולם הבא מפני שמסר עצמו על כבוד שמים למיתה כאור כשדים וכל המוסר את עצמו על כבוד שמים למיתה נותנין לו חיים לעולם הזה וחיים רבים וארוכים לעולם הבא שאין להן סוף מנין תרע לך שכן בית אבינו של אברהם עוכרי עבודה זרה היו עושין עבודות זרות ויוצאין ומוכרין בשוק יום אחד הגיע לאברהם למכור בא אחד ואמר לו בכמה פסל זה אמר לו בשלושה מנה אמר לו בן כמה שנים אתה אמר לו בן שלושים שנה אמר לו אתה בן שלושים שנה ותעבוד לזה שעשיתי אותו היום נסתלק והלך לו שוב בא אחר אמר לו בכמה פסל זה אמר לו בחמשים מנה אמר לו בן כמה שנים אתה אמר לו בן חמשים שנה אמר לו אתה בן המשים שנה ותעבוד לזה שעשינו היום נסתלק והלך לו נשמעו דבריו לנמרד שלח והביאו והעמידו לפניו אמר בן תרח עשה לי אלוה יפה שיהא לי נכנס ואמר לבית אבי עשו לו פסל יפה תקנהו פסקוהו והרכו לו סמנין והלך והוציאו לווצדקתו של אברהם אבינו אותו היום מעונן היה וירד מטר בו ביום לפיכך לירד לתוך כבשן האש נמרד יושב וכל דור הפלגה יושבין נכנס והעמידו באמצע ירד ודבר את דבריו אמר לו אם לאו למי אעבוד אמר לו לאלהי האלהים ואדני האדנים שמלכותו קימת בשמים ובארץ וכשמי שמים העליונים אמר לו ואני אעבוד לאלוה של אש והריני משליך אותך בתוכה יבוא אלוה שאתה אומר עליו ויצילך מתוך כבשן של אש מיד כפתוהו

ועקדהו ותתנוהו על גבי הארץ והקיפוהו עצים מארבע רוחות חמש מאות אמות לצפון חמש מאות אמות לדרום חמש מאות אמות למערב חמש מאות אמות למזרח הקיפוהו והציתו בהן את האור כל ביתו של תרח עובד עבודה זרה היה ועד אותה שעה לא הכיר את בוראיהו מיד באו שכניו וכני עירו והיו מטפחין על ראשו ואומרים לו משתה בושה גדולה בן שאתה אומר עליו יורש העולם הזה והעולם הבא שרפו נמרד באש מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה וירד משמי שמים העליונים ממקום כבודו גדלו ותפארתו קדושת שמו הגדול והציל את אברהם אבינו מתוך אותה בושה ומתוך אותה כלימה ומתוך כבשן אש שנאמר אני יי אשר הוצאתיך וגו'.

[7*] מדרש אגדה על התורה

וימת הוין על פני תרח אביו. בחיי אביו מת לפי שהשליכו את אברהם לכבשן האש ועלה משם לשלום היו כולם אומרים על הוין לפי שהיה עובד לאש לכך נשא האש פנים לאברהם בשביל אחיו ולא הזיקו האור מה עשה הקב"ה הוציא שביב אש מן הכבשן והרג את הוין.

[14*] משנה תורה

ועל דרך זה היה העולם הולך ומתגלגל עד שנולד עמודו של עולם — והוא אברהם אבינו. כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו — והוא קטן — והתחיל לחשב ביום ובלילה והיה תמה: היאך אפשר שיהיה הגלגל הזה נהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג? ומי יסבב אותו? — לפי שאי אפשר שיסבב את עצמו! ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר, אלא משקע באור-כשדים בין עובדי עבודה-זרה הטפשים: ואביו ואמו וכל העם עובדי עבודה-זרה והוא עובד עמהם. ולכו משוטט ומבין — עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מתבונתו הנכונה, וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג הגלגל, והוא ברא הכל, ואין בכל המצא אלוה חוץ ממנו. וידע שכל העולם טועים, ודבר שגורם להם לטעות זו, שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת מדעתם. ובין ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור-כשדים ולערוך דין עמהם ולומר: שאין זו דרך האמת שאתם הולכים בה: ושבר הצלמים והתחיל להודיע לעם שאין ראוי לעבד אלא לאלוה העולם — ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך, כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים. וראוי לאבד ולשבר כל הצורות כדי שלא יטעו בהן כל העם, כמו אלו שהם מדמים שאין שם אלוה אלא אלו. כיון שגבר עליהם בראיותיו, בקש המלך להרגו — ונעשה לו נס ויצא לחרץ. והתחיל לעמד ולקרא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם — ולו ראוי לעבד. והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען — והוא קורא, שנאמר: ויקרא שם בשם ה' אל עולם. וכיון שהיו העם מתקבצים אליו ושואלים לו על דבריו, היה מודיע לכל אחד ואחד

כפי דעתו ער שיחזירוהו לדרך האמת — ער שנתקבצו אליו אלפים ורכבות, והם אנשי בית אברהם. ושתל בלבם העקר הגדול הזה וחבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו.

[23•] כ"י אוקספורד בודליאנה Or. 135

מעשה היאך נולד אברהם אבינו בשעה שעלה אברהם קם כוכב אחד וכלע ד' כוכבים מד' רוחות שבעולם כשראו איצטגנינו של נמרוד כך הלכו לפניו ואמרו לו נולד היום בן אחד נלך תהרגנו ונתן לאביו ולאמו כל מה שירצה אמר להם נמרוד מה זו הבן שאתם רוצים להמיתו אמרו לו אותו יום שנולד קם כוכב וכלע ד' כוכבים מד' רוחות השמים ועתיד לירש העולם הזה והעולם הבא אמר להם תרח שוטים אמשול לכם משל למה הדבר דומה לפורד שאמרו לו ניתן לך כור שעורים ותחתוך ראשך אמר להם הפורד שוטים שבעולם אם תחתכו את ראשי מי יאכל השעורים שתתנו לי וכך אם תהרגו את הבן הנכסים שתתנו לאביו ולאמו מי ירשם אמרו לו לדברך רואים אנו שבן נולד לך אמר להם בן נולד לי והוא מת אמרו לו על בן חי אנו ולא על בן מת אחר כך כששמע את הדברים בא תרח והחביא את אברהם בנו במערה ל' שנים לאחר כן הוציאו משם וכשראה אברהם את השמש שזורח במזרח אמר בלבו זה השמש אדון לכל העולם ולא אתפלל אלא לאותו שמש שבראני וברא כל העולם כולו מיד התפלל אליו כל היום וכששקע השמש במערב ופסק אור השמש וזרחה הלבנה אמר בלבו ודאי זה אדון לכל העולם שלאחר שפסק זה זרחה זאת ולא אתפלל אלא לה כי הוא אדון לכל העולם כי הוא בראני וברא כל העולם ויתפלל לה כל הלילה עד הבקר וכששקעה הלבנה תרחה השמש אמר ודאי עתה ידעתי כי לא זה ולא זה אדון לכל העולם אלא שניהם עובדים לאדון אחד ואותו אדון ברא שמים וארץ וכל העולם מיד שאל אברהם את תרח אביו מי ברא שמים וארץ א"ל בני האלהים שלנו א"ל אברהם אם כן הוא אני מקריב קרבן לפנייהם וירצוני כמו שרוצין בני אדם מיד הלך אל אמו ואמר לה עשי לי עוגה אחת של סולת ואקריב אותה לאלהי אבי מיד עשתה לו עוגה אחת של סולת מה עשה אברהם לקח העוגה וישם אותה לפני הגדול שבצלמים כי תרח אביו היה עושה הצלמים ואמר אברהם לגדול שבהם קבל ממני זה הקרבן לא לקח ממנו ונתן אברהם העוגה לתוך פיו אמר לו אכל ממנו ולא אכל ולא שתה הלך לפני הקטן שבכולם והקריב לפניו ולא אכל ולא שתה וכן עשה לכולם מה עשה אברהם נתן בהם אש ושרפם מיד שרתה עליו רח הקודש ואמר עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו וגו' וכשבא תרח אל אלהיו ומצאם שרופים אמר לבנו מי שרף אלהי א"ל אברהם אבא הגדול כעס על האחרים ושרפם א"ל שוטה אינו רואה ואינו הולך ואינו שומע ואינו מדבר ואיך תאמר שהוא שרפם א"ל אברהם אבא השמיע לאזניך מה שאתה מוציא מפידך למה תעזוב אלהים שברא שמים וארץ ותעבוד זה שאינו שומע ואינו מדבר הלך תרח אצל נמרוד עם אברהם אמר לנמרוד מי ששרף את אלהי מה יעשה לו א"ל נמרוד מי הוא ששרף אלהיך א"ל

בני א"ל נמרוד לאברהם למה שרפת אותם א"ל לא שרפתים א"ל ומי שרפם א"ל הגדול שבהם שרפם לפי שכעס בהם א"ל נמרוד שוטה אינו שומע ואינו מדבר היאך שרפם א"ל אברהם למה תעזוב אלהים חיים שכרא שמים וארץ וכל העולם ותעבוד למי שאינו שומע ואינו מדבר א"ל נמרוד מי ברא שמים וארץ אם לא אני לבד א"ל אברהם כזאת ארע שכראת הכל אם השמש שזורח במזרח ושוקע במערב אם תעשה כן שיזרח במערב ותשקע במזרח כזאת ארע שכראת הכל מיד תמה נמרוד מדבריו והשים ידו בזקנו כשראו אותו איצטגניניו הכירוהו ואמרו אל נמרוד אי אדונינו המלך זה התינוק שאמרנו נלך ונביא עצים ונשרפניו וניתן לאביו ולאמו ממון גדול ועתה אדונינו המלך הוא בא לדינו נשרפנו באש אמר להם נמרוד עשו חפציכם ממנו מה עשו הסיקו כבשן שכעה ימים ושכעה לילות והשליכו אותו לתוך אותו כבשן מיד אמרו המלאכים לפני הקב"ה נלך ונציל צדיק זה מן הכבשן והיה קטטה ביניהם זה אומר אני ארד להצילו וזה אומר אני ארד להצילו אמר מיכאל אני ארד אמר גבריאל אני ארד אמר הקב"ה אני ארד שהוא יחיד שייחד שמי בעולם ראשון ואני יחיד ודין הוא שארד מיד ירד הקב"ה בכבודו ובעצמו והצילו מכבשן האש. ואף גבריאל הציל חנניה מישאל ועזריה כשהפילם נבוכדנצר לכבשן ונס היו מתקוטטין המלאכים לירד להצילם ואמר מיכאל אני ארד ואצילם א"ל גבריאל לא [] של הקב"ה נראין כך לפי שאתה ממים ומנהגו של עולם שהמים מכבין את האש אבל אני מאש ואצנן את הכבשן מכפנים ואחמם אותו מבחוץ וכך נראין נפלאותיו של הקב"ה והפילן שלשה ונמצאו ארבעה והרכיעי היה גבריאל וכאותה שעה נתקבצו כל מלכי האומות הפחות והסגנים לראות אם שלטה בהם האש אם לאו וכמו שלא חרך שער ראשם ומלבושיהם לא נשתנו וכוח אש לא שלט בהם מיד שכחו כל האומים לפני הקב"ה והיו מכין וחובטין את ישראל ומרקדין לפניהם ואומרים להם היה לכם אלהים כזה והשתחריתם לצלם מיד נפלו פניהם של ישראל וטפחו פיהם ופתחו ואמרו לך יי הצדקה ולנו בושת הפנים כהיום הזה וכל העובד ע"ז הקב"ה עוקרו מן העולם הזה והעולם הבא ויראה הטובות שיעשה הקב"ה לצדיקים ויבושו ויאמרו ארי לנו שלא זכינו לכבוד זה על מה שהנחנו אל חי ועבדנו לאל מת ואז תצא אש ותאכל כל המשומרים שעזבו הקב"ה ולא חזרו בתשובה וכן מצינו באנשי דור הפלגה שעיקרם הקב"ה שאמרו הבה נבנה לנו עיר ומגדל ונעלה לשמים ונכנו בקרדומות ונבקע את הרקיע ויזובו המים שיהי כאן עמנו למטה שלא יעשה לנו כאשר עשה לדור המבול ונעשה מן השמים חתיכות ונעשה מלחמה עם אותו שבשמים ונעמיד שם ע"ז והיאך היו יכולין לבנות את העיר שמתחתיה להם אבנים לשם אלא מה היו עושים לבינים ובנו העיר והמגדל גבהים מאוד ושבעים מעלות היו לו וכשעולין עולין ממזרח וכשירדין יורדין ממערב וכשנופל אדם משם לא היו שמים על לב וראה אברהם מעשיהם מקולקלים וקיללם בשם יי ולא היו חוששין לדבריו ירד הקב"ה עם שבעים מלאכיו הסובבים את כסא הכבוד וכלכלו את לשונם לשכעים לשון.

[27] ביאור על התורה

אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים וגו'. פירש הרמב"ן ז"ל מעת אשר הוצאתיך מאור כשדים ועשיתי לך נס היה הרצון לפני לתת לך הארץ הזאת, והנה עתה לא גזר שיתגנה לו, אבל אמר שהוציאו מאור כשדים על דעת שיתגנה לו, ולכן חשש אברהם פן יהיה בירדשת הארץ תנאי המעשים אע"פ שאמר פעמים: לזרעך אתן את הארץ הזאת, כי עתה לא יגזור המתנה כאשר גזר לו הזרע, ולכן אמר: כמה אדע כי אירשנה, ואינו שואל האות, וגם הקב"ה לא עשה עמו כשאר האותות להראות לו אות או מופת בדבר נפלא, אבל בקש אברהם שידע ידיעה אמתית שיירשנה ולא יגרום חטאו או חטא זרעו למונעה מהם, או שמא יעשו הכנענים תשובה, והש"י כרת עמו הברית הזו שיירשנה על כל פנים. ובמדרש: אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים, בשעה שנולד אברהם אבינו ע"ה עמד כוכב אחד ממזרח ובלע ארבעה כוכבים לארבע רוחות השמים. אמרו חכמינו לנמרוד: בן נולד לתרח בשעה זו שעתיד לצאת ממנו אומה שתירש העולם הזה והעולם הבא, אם רצונך ינתן לאכיו מלא כיתו כסף וזהב ונהרגהו. מיד שגר נמרוד אצל אביו, אמר לו: בן נולד לך אמש, עכשיו תנהו לי ונהרגהו ואתן לך מלא ביתך כסף וזהב. אמר לו תרח: אמשול לך משל למה הדבר דומה, לסוס אחד שאמרו לו נחתוך את ראשך ונתן לך בית מלא שעורים, אמר הסוס להם: שוטים אם תחתכו את ראשי מי יאכל השעורים, ואתם אם תהרגו את בני מי יירש הכסף וזהב. השיב לו המלך: מדברך אני מכיר שכן נולד לך. אמר לו תרח: בן נולד לי ומת. אמר לו: על חי אני אומר לך, ולא על מת. מה עשה תרח, החביא את בנו במערה שלש שנים, זמן לו הקב"ה שתי חלונות, מן האחד יוצא שמן ומן השני סלת. כשהיה בן שלש שנים יצא מן המערה, הרהר בלבו: מי ברא שמים וארץ, ואותי. התפלל כל היום כולו לשמש, ולערב שקע השמש במערב, וזרחה הלכנה במזרח. כשראה הירח והכוכבים סביב הירח, אמר: זהו שברא השמים והארץ ואותי, והכוכבים הללו שריו ועבדיו. עמד כל הלילה בתפלה לירח, לבקר שקע הירח במערב חרח השמש במזרח. אמר: אין ביד אלו כח, אדון יש עליהם, אליו אתפלל ואליו אשתחוה. הלך אצל אביו אמר לו: אבי מי ברא שמים וארץ ואותי, א"ל אביו: אלהי ברא שמים וארץ וכל אלה. א"ל אברהם: הראני אלהיך, שמא יש בהם כח לברוא את כל אלה. מיד הביא עבודה זרה שלו והראהו אלהיו. חזר אברהם לאמו וא"ל: אמי עשי לי תבשילין נאים וטובים, ואביאם לאלהי אבי, אולי יקבלו ממני קרבני. מיד עשתה לו אמו תבשילין נאים וטובים והביא לאלהי אביו, ונתן לפני הגדול שבהם, ואין קול ואין עונה. חזר לאמו: א"ל עשי לי תבשילין נאים וטובים מן הראשונים. עשתה לו והביאם לפני עבודה זרה של אביו, ואין קול ואין עונה. מיד שרתה עליו שכמה וקרא עליהם: פה להם ולא ידברו עיניהם ולא יראו. מיד נטל אש ושרפם, והוציא הגדול שבהם לחוץ ונתן האש בידו. כשבא אביו לביתו ומצא אלהיו שרופים, אמר לאברהם: בני למה שרפת את אלהי. אמר: לא שרפתי אלא הגדול שבהם קצף עליהם ושרפם. א"ל בני

שוטה, וכי יש בהם כח או יש בהם רוח חיים שהם יכולין לעשות כל אלה, והלא אני עשיתים מעץ. א"ל: ישמעו אזניך מה שפיך מדבר, ואם אין בהם כח למה אמרת לי אלהי ברא שמים וארץ. מה עשה תרח, הלך אצל נמרוד וא"ל: בני שרף את אלהי ואלהיך באש. שלח נמרוד בשביל אברהם, וא"ל: למה עשית כן. א"ל: אני לא עשיתי כן אלא הגדול. א"ל נמרוד: וכי יש בהם רוח חיים שיכולין לעשות כן. א"ל: ישמעו אזניך מה שאתה מדבר בפוך, ואם אין בהם כח למה תניחו למי שברא שמים וארץ ותשתתו לעץ. א"ל: אני בראתי שמים וארץ בכחי. א"ל אברהם: אתה יכול לבראות, כשיצאתי מן המערה ראיתי השמש יוצא במזרח ושוקע במערב, עשה אתה שיצא במערב וישקע במזרח ואשתחזה לך, ואם לאו מי שהגביר את ידי לשרוף את האלילים הוא יגבירני ואהרוג אותך. אמר נמרוד לחכמיו: מה יהא דינו של זה. א"ל: זהו שאמרנו עליו עתידה אומה לצאת ממנו שתירש העולם הזה והעולם הבא, ועתה כמשפט הזה שעשה, כן יעשה לו. מיד השליכוהו לתוך כבשן האש, באותה שעה נתמלא עליו הקב"ה רחמים והצילו, שנאמר: אני ה' אשר הרצאתיך מאור כשדים.

[30*] מדרש הגדול

וימת הרן על פני תרח אביו. אמרו חכמים כיון שמלך נמרוד עשה עצמו אלוה והטיל על האומות פחד ויראה לבוא להשתחות לו ולעבדו וקבע לו מקום השתחוויה ועשה מקום אחד משונה ומופלא מכולם ויחד אותו לעצמו וקבע שם מושכו. מה עשה, הביא מגדל שלאבן עגול והשקיע ידותיו בארץ. ועשה כנגדו כסא גדול שלארץ וקבע ידותיו בשלאבן. ועשה שלישי שלכרוזל בתוכה מדור וקבע עליו והשקיע ידותיו בשלארץ. והרביעי שלנחשת וקבע ידותיו בשלכרוזל. והחמישי שלכסף ותקעו בשלנחושת. והששי שלזהב ותקע ידותיו בשלכסף. והשביעי מרגלית עגולה ואבן יקרה, עד שנתעלה למעלה ועלה וישב עליו והיו כל האומות באין ומשתחוין לו וכורעין לפניו, עד שזרח אורו שלאברהם אבינו. וכיון שנולד ויצא לעולם אמרו לו קוסמיו וחרטומיו נולד היום נער אחד שהוא עתיד לירש את העולם ועתיד לאבד את המלכיות ולהוציאן ממלכותך. אם רצונך שלח אצל אביו ופרהו ממנו בבית מלא כסף וזהב ועקריהו מן העולם. והיה תרח יושב ביניהן אמר להן דבריכם דומין לפרד שאומרין לו טול כור שעורים תחתוך את ראשך מה יעשה באותן שעורים לאחר שיחתכו ראשו, כך זה כשייהרג בנו מה יעשה בנכסים למי מורישן. אמרו לו מתוך דברך ניכר שנולד לך בן זה. אמר להן לא אוכל לכחד מכם בן נולד לי וכבר מת. אמרו לו לא על מת אנו מספרים אלא על חי ואנו רואין מזלו ברקיע עכשיו לך והביא אותו. מיד הלך תרח ולקח את אברהם ואת מינקתו והטמינם במערה והיו שם שלוש שנים. ולאחר שיצא משם הכיר בכוראו ועבדו כלכב שלם. והיה תרח כומר לעבודה זרה והוא היה מוכר אלילים לבני אדם לעבדם והיה נותן לאברהם למכור בשוק ומצויהו ליקח דמים רבים בהן, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו. והלך אברהם

וישב בשוק בא אדם גדול ובעל מראה אמר לו הוציא לי אלוה גדול ראוי לי. הושיט ידו לגדול שבהן היושב למעלה ונתן לו ואף הוא הוציא לו דמים מרובים. כיון שבא להיפטר ממנו אמר לו אברהם בן כמה שנים אתה. אמר לו בן ששים שנה. אמר לו זה האליל שקנית להשתחוות לו אמש פסלו אבא במקבת ובקרדום ואין דרכו שלאדם להשתחוות למי שהוא קטן ממנו בשנים ובקומה, אתה אדם גדול בשנים וזה האליל מאמש ולא עוד אלא שיש בכך כוח להלך ימין ושמאל ולעשות כל חפץ זה אינו יכול להלך ברגליו ולא להמיש בידיו. כיון ששמע כך השליכו לפניו ונטל את מעותיו והלך לו. וכן לשני וכן לשלישי. כיון שהיה לערב נטל את הקרדום ושיבר את כולן והניח את הקרדום כנגד גדול שבהן ובא לו אצל אביו. אמר לו אביו מי שיבר אלילים הללו. אמר לו עמדו כולן והכעיסו לגדול שבהן וחירפוהו עד שחרה לו וקם ושיבר את כולן. אמר לו וכי יש להן ידים או רגלים וכי יש בהן כח לדבר או להכעיס. אמר לו ישמעו אזוניך מה שפך מדבר ואם לא יריעו ולא ייטיבו מפני מה תניח אלהי השמים ואלהי הארץ ותעבוד אלילים אלו. מיד כעס תרח והלך אצל נמרוד ואמר לו תרע מה עשה בני היאך שיבר את צלמי.

ד"א שיצא אברהם מן המערה היה לבו משוטט ביצירת העולם והיה מכוין בכל מאורות שבעולם להשתחוות להן ולעבדן ולירדע איזה מהם הוא אלוה. ראה הלכנה שאורה מבהיק בלילה מסוף העולם ועד סופו ופימליא שלה מרובה אמר זה הוא אלוה. עבדה כל הלילה. בשחרית כיון שראה זריתת החמה בעת זריחתה נחשכה הלכנה ותשש כוחה אמר אין אור הלכנה אלא מאור החמה ואין העולם מתקיים אלא על מאורה שלחמה ועבד החמה כל היום. לערבית שקעה החמה ותשש כוחה ויצאת הלכנה והכוכבים והמזלות אמר בודאי יש אדון יש אלוה לאלו. לאחר ימים נפל הגורל על תרח לילך ולעבוד עבודה זרה שלנמרוד הרשע והביא לחם ויין וראה שם אברהם אבינו אלהי כסף ואלהי זהב נחשת וברזל ועופרת אבנים ועצים. נטל קרבן ועמד לפניו ואמר להן טלו אכלו ושתו ממני והתרצו לי כדרך שאתם מתרצים לכל העולם כולו. ולא היה אחד מהם משיבו כלום. כיון שראה שאין בהן ממש הלך ועשאן במדורה גדולה והצית בהן את האור והניח הדלת פתוחה ויצא ומאס אלילים ושיקץ פסילים ובטח בצל יוצרו ואמר ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך. למחר אכלו עליו קרצין לפני נמרוד הרשע שלח והביאו לאברהם אבינו. אמר לו אתה אברהם בן תרח, אמר לו הין. אמר לו אתה הוא שחלקת עלי ואיכדת את יראתי, הלא ידעת שאני אדון כל המעשים ומלפני תצא חמה ולכנה כוכבים ומזלות ואני עשיתי את כל העולם. אמר לו אברהם אבינו חייך עד עכשו לא הייתי יודע ועכשו אם רצונך העמידני על כירורו שלדבר ואשאל ממך שאלה אחת. אמר לו שאל. אמר לו מנהגו שלעולם חמה זורחת במזרח ושוקעת במערב, צוה למחר שתזרח מן המערב ותשקע במזרח ואני מעיד לך שאתה אלוה ואין לך דומה. או אם תרצה הודיעני מה כלבי ומה אני רוצה לעשות וארע שאתה אלוה. מיד הניח אותו רשע ידו על זקנו ותמה

תממה גדולה והיו שלש מאות חמש וששים קושרי כתרים יושבים לפניו. אמר לו אברהם אבינו אל תתמה בעצמך שלא אלוה אתה אלא בנו שלכוש אתה ואם אל אתה למה לא הצלת אביך מן המיתה. מיד שלח וכינס כל קוסמיו וחרטומיו ואמר להן ראייתם זה שחלק עלי ואיבד את יראתי ומשיב אותי בדברים הללו. אמרו לו כמה איבד את יראתך. אמר להן באש. אמרו לו תבוא האש ותיפרע ממנו. באותה שעה צוה נמרד וחכשו את אברהם אבינו אמר רב חנן בר ראבא אמר רב עשר שנים נחבש אברהם אבינו בבית האסורים, שלש בכותי ושבע בקרדו. ורב דימי מנהרדעא מתני איפכה שבע בכותי ושלש בקרדו. והיו הכל מתנרבין עצים כדי שיעשו לו מדורה. ועשו לו מדורה גדולה והשליכו את אברהם לתוכה ולא היתה שלהבת ולא גחלת נוגעת בגופו שלאברהם אבינו. אמרו אותן קוסמים וחרטמים אחיו שלו אסטרוגלוס גדול הוא, מתוך שמכבד את האש היא נושאת לו פנים בעבורו. באותה שעה נתזה גחלת מתוך הכבשן וטיפחה על כריסו שלהרן ונבקעה ונפל ומת, שנאמר וימת הרן על פני תרח אביו. מיום שנכרא העולם ועד שכא הרן לא היה בן מת כחיי אביו עד שכא הרן ופרץ פרצה גדולה בעולם. באותה שעה היו כל אומות העולם מתנרבין ומביאין בניהן ובנותיהן ומניחין בחיקו שלאברהם אבינו ואומרים לו אשרך אברהם למדינו מדרכיך שנאמר נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם. ואומר וירק את חניכיו ילידי ביתו. ונעשה לו גם ויצא בשלום. באותה שעה כיון אברהם אבינו דעתו לשמים ואמר יתברך שמו שלהקב"ה שחמה ולכנה כוכבים ומזלות אינן משתחוין אלא לו. ושם תאמר רב היה לאברהם אבינו אלא זמן לו הקב"ה שתי כליותיו כשתי מעינות והיו מוציאין לו חכמה שנאמר הן אמת חפצת בטוחות וכסתום חכמה תודיעני. מה (?) שתי כליותיו שעניים להם הולכין אחר הלב ואזנים להם הולכות אחר הלב ואין מאתים שמונה וארבעים איברים הולכין אלא אחר הלב. וכן הוא אומר אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי.

[י"א] כ"י לונדון ביהמ"ד לרבנים 28

לא יהיה לך אלהים אחרים על פני לא תעשה לך פסל וכל תמונה ראו נתתי לכם תורת הנהיג את פרייה אל תכעיסני כאלילים ואל תשתחוה למתים כי אם לממית ומחייה ודרך הגוים אל תלמדו שמעשיהם הכל מעץ שערשין מעץ הפסל כורתין אותו מן היער וחרש עושיהו בברזל וכסף וזהב מצפהו במסמר יחזקהו וממקומו אל ימיש אל כתף יסבלהו ולא יסוגו אחר יבושו בושת הבוטחים שאם יצעקו אליו לא יוכל להושיע אליו ומצרתם להושיע וכל זמן שמצלחין מכבדין אלהות שלהם וכשפורענות בא עליהם הם מקללין אותן ומחרפין אותן כמו שנאמר והיה כי יכאיב והתעצב בלבו [] פנה למעלה אבל ישראל אינו כן על הטובה ועל הרעה נותנין לו שבח והודאה להקב"ה והוא מציל אותם מכל צרה וכל הבוטח בו כאברהם שהציל אותו מאור כשדים כהשליכו נמרוד הרשע [] [] יום שנולד בו אברהם אבינו יצא מזל

מן השמים ובלע ארבע כוכבים מארבע רוחות השמים אמרו איצטגניני נמרוד לנמרוד היום נולד נער שעתיד לירש את העולם הזה והעולם הבא ואם רצונך תן לאביו ממון גדול ותהרגהו באותה שעה היה שם תרח אבי אברהם ואמור להם אמשול לך משל למה הדבר דומה לפרד שאומרי לו מתן לך כור שעורים ונחתך ראשך והפרד א ענה להם שוטים אתם אם תחתכו את ראשי השעורים שתתנו לי הנאה יש לי מהם כך זה אם תהרגו את בני הממון שתתנו לי מי יירש אותנו באותה שעה הלך תרח לביתו והחביא את אברהם שלש שנים לאחר שלש שנים הוציאו משם וראה השמש הזורח לעולם ואומר בוודאי זה אדון לעולם ולו אתפלל שהוא בראני וכרא כל העולם ובערב ראה ששקעה החמה וזרחה הלבנה אומר זה אדוני והתפלל אליו כל הלילה לשחרית שקעה הלבנה ועלה השמש אומר אברהם לתרח אביו מי ברא העולם אמר לו אלו אלהות שלנו אמר איך אקריב לפניהם מנחה מרצוני כדי שמרצה לבני אדם אמר לו עשה הלך לאמו ואמר לה עשי לי מנחה ומקריב לאלהות אבי עשתה אמו המנחה ולקח המנחה והביאה לבית הפסילים הלך לפני הגדול ואומר לו קבל מנחתי מידי ותרצני כדרך שתמצא לשאר בני אדם וכשראה אברהם שלא ענהו אמר בלבו לא היית המנחה לרצוני הלך לאמו ואמר לה עשי לי מנחה יפה מזו וכך עשתה נטלה אברהם והקריבה לפני צלם הקטן כשראה שלא אכל ושתה ולא ענה דבר הלך לפני הגדול ואמר בבקשה ממך שתקבל ממני קרבן ואכול ושתה ותרצני כדרך שאתה מרצה שאר בני אדם וכשראה שאין אחד מהם ענהו חרה אפו מיד ירד עליו נבואה ואומר להם עינים ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו כמהן יהיו עושיהם נתן בהם אש ושרף אותם וכשבא תרח לאלהותו ומצא אצם שרופים אמר לאברהם מי שרף את אילו אמר לו אברהם הגדול שבהם נתקטט ע[ן]ם ושרפם אומר לו שוטה אתה הוא אינו רואה ואינו שומע ואיך תאמר ששרפם אמר לו אבי הביץ כל כך מה שאתה מוציא מפך מאחר שאין לו יכולת היאך יכול לעזור לאחרים ולא יכול להציל עצמו ולמה אלהים לא תעבוד ותעבוד למי שאינו רואה ואינו שומע מה עשה תרח לקח את אברהם והוליכו לפני נמרוד המלך ואומר אדוני המלך עשה דין בבני ששרף את אלהות שלנו אמר לו נמרוד לאברהם למה עשיתך כך אמר לו אברהם לא עשיתי אמר לו ומי עשה אמר לו הגדול שבהם שרפם אמר לו נמרוד נמרוד והלא אינו רואה ואינו שומע ואיך בו שום יכולת היאך יכול לעשות מה שאתה אומר אמר לו אברהם אדוני המלך השמיע לאזנך מה שאתה מוציא מפך היאך תעזוב את אלהים חיים שכרא שמים וארץ וכרא אותך ונפש כל חי ותעבוד לעץ ואבן אמר לו נמרוד מי הוא שכרא שמים וארץ כי אם אני אמר לו אברהם אתה הוא שכרא שמים וארץ וכל העולם אמר לו הן אמר לו אברהם אם כן שמש וזרחת במזרח ושוקעת במערב צה שיזרח ממערב ותשקע ממזרח ואז אני אאמין שאתה בראתה הכל [] מ שמע נמרוד ושם ידו על זקנו והיה תמה על דבריו באותו שעה היזמן איצטגניני ואמרו לו אדונינו המלך הבן שנולד שאמרנו לך שאם נולד תהרגיהו ועתה כיון שבא לידינו נהרגיהו מיד הסיקו כבשן האש והשליכו

לתוכו מיד נכנסה קטטה בין המלאכים זה אמר אני אצילו וזה אמר אני אצילו אמר הקב"ה אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמי שהאמין כי נאה לי שארד בעצמי מיד ירד הקב"ה בכבודו ובעצמו והוציאו בלי מום וכשראו כל האומות קידשו את השם ונתגירו על ידי אברהם ועל כן אשרי לו הכופר בע"ז ומוסר עצמו למיתה שאם מת לעולם הזה הוא חיי לעולם הבא ואם אינו מוסר עצמו למיתה על יחוד השם וכופר בו הוא אוכד העולם הזה והעולם הבא כל המוסר עצמו על יחוד השם מוחלין לו כל עונותיו ומיד נכנס לגן עדן כי [] [] .

[60] שבט מוסר

אמרו שקודם שנברא אברהם היה נמרוד כופר באמונת האל יתברך והיה מתגאה בעצמו ואומר שהוא אלוה ואנשי זמנו הקדמונים היו עובדים ומשתחווים לו. והיה זה המלך תוכן וחכם וראה בחכמת הכוכבים שיוולד אדם אחד כימיו ויעמוד כנגדו להכחישו מאמונתו ולנצחו ויחרד חרדה גדולה. ומפחדו מה עשה שלח אחרי השרים והפחות שלו והגיד להם הדבר ואמר להם מה תיעצוני לעשות בזה הילד שעתיד לבא. אמרו לו העצה שאנו מסכימים על זה הוא שתבנה בית גדול ותשים שומר בפתחו ותכריז בכל מלכותך שכל הנשים שהן מעובדות שיבואו לשם ואחרי בואם יביאו ג"כ החיות ויהיו אצלם לשמור עד זמן לידתם וכבא האשה ללדת יראו אם בן הוא ישחטוהו על בטנה ואם בת היא וחיה ותתן מתנות לאמה ותלבישנה בגדי מלכות ותקרא לפניה ככה יעשה לאשה אשר תלד בת. ויהי בשמעו עצתם שמח שמחה גדולה עד מאד והכריז בכל מדינות מלכותו שיבואו כל האומנים לבנות בית גדול גבהו ששים אמה ורחבו שמתים אמה ואחר כלותו לבנות הבית הכריז שיבואו כל הנשים המעובדות לבית ההוא לחיות שם עד שתלדנה שם. והפקיד פקידים להביאם לשם גם הפקיד על הבית שומרים לשמור את הפתח לבלתי יצאו. גם הפקיד עליהם נשים מילדות להולידן וגזר עליהן שהבן הילד ישחטו אותו על חזה אמו והיולדת בת ילבישו את אמה בגדי שש משי ורקמה ויוציאוה משם ויעשו לה כבוד הרבה כי כן צוה המלך ויוליכוה לביתה בכבוד. אמר המגיד שנהרגו על הדבר ההוא יותר משבעים אלף זכרים. וכראות מלאכי מעלה הריגת אלו הילדים אמרו לפני הקב"ה רבש"ע הלא ראית מה שעשה הרשע הכופר נמרוד בן כנען אשר הרג כמה ילדים ושפך דמם ארצה על לא חמס בכפיהם. אמר להם מלאכים קדושים ידעתי וראיתי כי לא אנוס ולא אישן ורואה אני ויודע הנסתרות והנגלות אבל אתם תראו מה אעשה לרשע הכופר הזה כי אשים ידי עליו ליסרו. אמר המגיד שבזמן ההוא הלכה אם אאע"ה אמתלאי שמה ולקחה איש תרח שמו ותהר ממנו והי כמשלוש חדשים ותגדל בטנה ופניה מוריקות אמר לה תרח בעלה מה לך אשתי פניך מוריקות ובטנך גדולה אמרה לו בכל שנה ושנה אירע לי זה החולי שיאמרו לו קולצנ"י אמר לה תרח הראיני בטנך שיראה לי שאת מעוברת ואם כך אין הוא ראוי לעבור את מצות אלהינו

נמרוד ושם ידו על בטנה ועשה לה הקב"ה נס. ועלה הילד למעלה תחת החזה ופשפש בידיו ולא מצא שום דבר אמר לה צדקת מה שאמרת. ולא נראה הדבר ולא נודע עד שנשלמו חדשי הילד ומרוכ פחדה יצאה מן העיר והלכה דרך המדבר קרוב לנהר אחד ומצאה שם מערה גדולה ונכנסה לשם ולמחר אחוזה חבלי יולדה ותלד בן ותראה את המערה כלה מאירה כשמש מאור פני הילד ושמחה שמחה גדולה והוא היה אברהם אע"ה. ופתחה פיה ואמרה אוי שילדתיך בזמן הזה שמלך נמרוד הרג בעבורך שבעים אלף זכרים ואני אפחד עליך מאד שאם ידע כך יהרגך ועל זה יותר טוב שתמות במערה הזאת ולא יראוך עיני שחוט על החזה שלי ולקחה מלבוש אשר עליה והלבישה אותו ועזבתו במערה ואמרה יהי אלהיך עמך לא ירפך ולא יעזבך והלכה לדרכה. אמר המגיד שאאע"ה בעודו במערה ילד קטן ולא היה לו מינקת שתיניקהו בבה ושמע הש"י בכייתו כאשר הוא שם ושלח לגבריאאל המלאך לחיות אותו ולתת לו חלב כי היה מוציא לו חלב מאצבעו הימין והוא היה יונק ממנו עד שהיה אברהם בן עשרה ימים התחיל ללכת בארץ ויצא מהמערה וילך על שפת הנהר. וכשבא השמש ויצאו הכוכבים אמר אלו הם האלהים אחר כך כשעלה עמוד השחר לא ראה הכוכבים אמר לא אעבוד את אלו כי אינם אלהים ואחר כך ראה השמש אמר זה אלי ואנהו השמש אמר אין זה אלוה ראה הירח אמר זה אלי ואעבוד אותו. כשהחשיך אמר אין זה אלוה יש להם מניע. עודנו מדבר והנה בא המלאך גבריאאל ואמר לו שלום עליך אברהם א"ל עליך שלום א"ל מי אתה א"ל אני גבריאאל המלאך שליח מן הקב"ה. כשעה ההיא הלך למעיין אחר שמצא שם ורחץ פניו ידיו ורגליו והתפלל שם לאל יתברך בכריעה והשתחוויה. אמר המגיד אם אברהם אע"ה זכרה אותו ובכתה בכיה גדולה ויצתה מן העיר לבקש את בנה במערה שעזבתו שמה ולא מצאתו והרביח עוד עליו והיתה אומרת אוי לי כי ילדתיך טרף לחיות השדה לדוכים או לאריות או לזאבים והיתה הולכת על שפת הנהר ומצאה את בנה ולא ידעתו כי גדול מאוד בקומה אמרה לו שלום עליך והשיב לה עליך שלום מה את הולכת באלו המדברות אמרה לו אני יצאתי מן העיר לבקש את בני. אמר לה ובנך מי הביאו הנה אמרה לו הייתי הרה מתרח אישי ובזמן הלידה פתדתי על בני שהיה בבטני שלא יהרגו מלכנו נמרוד בן כנען כמו עשרים יום אמר לה וכי יש בעולם אשה אל מערה אחת בזה הנהר ואחוזני צירי יולדה וילדתי בן ועזבתיהו במערה והלכתי לביתי ועתה באתי לבקשו ולא מצאתיו. אמר לה אברהם אלו הדברים שאמרת שעזבת ילד כמה ימים יש לו אמרה לו כמו עשרים יום אמר לה וכי יש בעולם אשה שתעזוב את בנה קטן במדבר לבדו ותבא לבקש אותו אחר עשרים יום אמרה היא אולי יחנן האל. אמר לה אני בנך אברהם שכאת לזה הנהר בעבורי, אמרה לו בני גדלת מאד כ"כ והלכת על רגליך ודברת בפיו וכל זה בעשרים יום. אמר לה כן שיודע לך שיש בעולם אל גדול ונורא חי וקיים רואה ואינו נראה והוא כשמים מלא כל הארץ כבודו. אמרה לו בני וכי יש אל אחר מבלעדי נמרוד. אמר לה בן אמי אלהי

השמים ואלהי הארץ ואלהי נמרוד בן כנען ועל זה תלכי לנמרוד ותודיעי אותו כזה הדבר. הלכה לעיר ואמרה לאישה תרח איך מצאה בנה, ותרח היה שר וגדול בבית המלך נמרוד והלך לבירה מקום אשר המלך שם והשתחוה למלך ופניו ארצה וכזמן ההוא כל המשתחוה למלך לא היה מרים ראשו עד שיאמר לו תרים ראשך. א"ל המלך הרם ראשך ושאל חפצך א"ל יחי אדוני המלך וכאתי לבשר אותך על מה שראית בחכמת הרכבים שילד ילד במלכותך שיפסיד אמונתך והרגת בעבורו ע' אלף זכרים. אבשרך שהוא בני ואמו היתה הרה ולא ידעתי בהריונה כי אמרה לי חולה הייתי מחולי קולצנני ובקשתי בטנה ולא מצאתי שום עובר. ויהי כאשר נשלמו חרשי הילד הלכה מן העיר לנהר ומצאה שם מערה ותלד שם בן ועזבה אותו לחיות בשדה ואחר עשרים יום הלכה אליו ומצאתו מהלך על שפת הנהר ומדבר כאדם גדול ואומר שיש אלהים בשמים רואה ואינו נראה אחד ואין שני. וכשמוע נמרוד אלו הדברים חרד חרדה גדולה עד מאד ויאמר ליועציו ושריו מה לעשות כזה הילד. אמרו מלכנו ואלהינו כיצד תפחד מילד קטן יש בכל מלכותך אלף אלפי אלפים שרים שרי אלפים ושרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות ושוטרים אין מספר הקטן שכשרים ילך ויביאנו וישימנו בבית הסוהר. אמר להם הראיתם מימיכם ילד מעשרים יום הולך על רגליו ומדבר בפיו וכלשונו מבשר ואומר שיש אלוה בשמים אחד ואין שני לו והוא רואה ואינו נראה. אמר המגיד שכל השרים שהיו שמה תמהו תמיה גדולה מאלו הדברים. ובין כך ובין כך בא השטן בדמות אדם לבוש משי שחור והלך והשתחוה לפני המלך נמרוד עד שאמר לו המלך הרם ראשך ושאל חפצך. אמר לו מה אתה דואג וכלכם תמהים מילד אחד קטן איעצך עצה מה לעשות. א"ל המלך מה עצתך אמר לו תפתח אוצרות כלי המלחמה ותתן לכל השרים והסגנים והפחות ולכל אנשי המלחמה ותשלחם אליו שיבוא לעבוד אותך ויהיה תחת ידך. אמר המגיד שצוה המלך לכל השרים ולכל אנשי המלחמה שיבואו ויקחו כלי זיין מאוצרות המלך וילכו להביא לאברהם. וכראות אברהם אבינו שכאו עליו עם רב אחזהו רעהו ונפחד גדול מפניהם ויצעק לאלהי השמים שיצילהו מידם כי הוא המציל עני מחוק ממנו ועתה יצילנו מהם. וישמע אלהים את צעקתו וירא את דמעותיו וישלח לו את מלאך גבריאל להציל אותו מידם אמר המלאך מה לך אברהם ומה אתה בוכה אמר לו פחדתי מאנשים האלו הבאים עלי להרגני אמר לו לא תירא ולא תפחד כי האלוהים עמך והוא יצילך מכף כל אויבך. אמר המגיד שהקב"ה צוה לגבריאל שישים ענן וערפל בינו וביניהם. כראותם הענן והחשך והערפל פחדו ושכו אל נמרוד מלכם ואמרו לו נסעה ונלכה ממלכות זה וכשמוע המלך כך נתן מעות לכל שריו ועבדיו ונסעו משם למדינת כבל. ויהי אחר נסעם ויאמר אלהים אל גבריאל לך אמור לאברהם שילך אחרי האריב נמרוד לכבל. אמר לו אברהם אין לי צידה לדרך ולא סוס לרכוב עליו ולא אנשי חיל לעשות עמו מלחמה אמר לו גבריאל המלאך אין אתה צריך לשום דבר ולא לצידה לדרך ולא סוס לרכוב עליו ולא אנשי חיל לעשות עמו

מלחמה ולא רכב וגם פרשים כי על כתפי תרכב ואני אשאך ואגיעך עד בבל. ויקם אברהם וירכב על כתפו של גבריאל כהרף עין באותה שעה מצא עצמו בשערי מדינת בבל ואמר לו המלאך תכנס למדינה ותקרא בקול גדול ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד אחר. אחד ואין שני אין לו דמות הגוף ואינו גוף והוא אלהי האלהים ואלהי נמרוד ואני אברהם עבדו נאמן ביתו. הלך אברהם אבינו ע"ה ונכנס בתוך המדינה והכריז בקול גדול לכל אנשי המדינה ה' הוא האלהים אחד ואין שני והוא אלהי השמים והוא אלהי האלהים ואלהי נמרוד העידו כלם אנשים ונשים וטף על זה שהוא אמת וגם תעידו שאני אברהם עבדו ונאמן ביתו. ויהי הוא הולך בשוקים וברחובות ומכריז מצא אביו ואמו וגם מצא למלאך גבריאל אמר לו המלאך אברהם תאמר לאביך ולאמך שיאמינו גם הם ויעידו בזה שאתה מכריז שה' הוא האלהים אין עוד מלבדו. ויהי כשמוע אברהם את דברי המלאך אמר לאביו ולאמו אתם עובדים לאדם כמוכם ותשתחוו אליו לדמות אליל נמרוד הלא ידעתם כי יש לו פה ולא ידבר עין ולא יראה אוזן ולא ישמע ולא ילך ברגליו ולא יש בו תועלת לא לעצמו ולא לאחרים. ויהי כשמוע תרח את דבריו לקח אותו בדברים והביאו אל ביתו ויספר לו כל המאורע שביום אחד הלך מהלך מ' יום. וכשמעו זה הלך אצל נמרוד ואמר לו תדע אדונינו המלך שהנער בני אשר היית בורח מפניו הנה בא ושאלתיו כמה זמן יש שהוא הולך בזה הדרך אמר לו אמש נסעתי משם והיום הגעתי הנה. ויהי בשומעו ככה ויחרד חרדה גדולה עד מאד ויאמר לפני כל השרים והיועצים והחכמים להביא לו עצה על זה הילד מה לעשות עמו. ויענו לו פה אחד יחי המלך נמרוד לעולם ויצוה שיכריזו בכל המדינה משתה ושמחה שבעת ימים וכל איש ישמח בביתו וילבש ויצא ככל מיני לבושים ומשכיות כסף ושתהיה כל המדינה צהלה ושמחה וגם תעשה משתה בחצר בית המלך החיצונה והפנימית ובכל מדינות מלכותך ועוצם יכולתך הגדול ויבא כל אדם ויעבוד אותך. ויאמר המלך לעשות כן ותנתן דת בבבל בשווקים וברחובות וילבשו כלם כלים יפים ויתקנו אותם ככל לברשי שש ומשי ורקמה וכל מיני משכיות כסף איש איש כאשר תשיג ידו. ויעשו כן. ויהי אחרי כן כשבת המלך נמרוד על כסא מלכותו שלח אחרי אברהם ויבא אליו ואביו תרח עמו ויעבור אברהם לפני הפחות והסגנים עד שהגיע לכסא המלך אשר הוא יושב עליו ויתפוס בכסא והגיע אותה ויקרא בקול גדול כדברים האלה. אי נמרוד הנגעל הכופר כעקר וכופר כאל חי וקיים ובאברהם עבדו נאמן ביתו תעיד ותאמר כמוני שה' האלהים אחד ואין שני ואינו גוף והוא חי ולא ינום ולא יישן ותעיד על עצמך ותאמין שאני אברהם עבדו והוא ברא את כל העולם כרי שיאמינו בו. וישא את קולו באלו הדברים והנה הדמותים שהיו שם עומדים נפלו על פניהם וכראות המלך והשרים במפלתם וגם צעקת אברהם נפלו כלם על פניהם ארצה עם מלכם נמרוד. וימס לבו ונשאר כמו שתי שעות ארצה וימס לבו בקרבו גם פרחו נשמתו ממנו. ואחר שתי שעות שכ רוחו ונשמתו אל גופו ויקץ משנתו ויאמר המלך הקולך זה אברהם או קול

אלהיך. ויאמר לו קול זה קול בריה קטנה מכל בריות שברא הקב"ה. בשעה ההיא אמר המלך נמרוד כאמת אלהיך אברהם אלוה גרול וחזק מלך מלכי המלכים ואמר לתרח אביו שישא את בנו ויסור מעליו וילך לעידו וילכו שניהם יחדיו. ויהי אחרי כן ויגדל אברהם עד שהיה כבן עשרים שנה ותרח אביו חלה ויאמר אל בניו הרן ואברהם בחיכם בני תמכרו אלו השני דמותים שאין לי מעות להוצאותינו. הלך הרן ומכר את הדמותים הביא מעות להוצאות אביו וילך אברהם ויקח שני דמותים אחרים למכרם ושם חבל על גרונם ופניהם ארצה והוא היה סוחב אותם וצועק ואומר מי הוא זה שיקנה דמות שאין בו תועלת לא לעצמו ולא למי שיקנהו לעובדו וגם יש לו פה ולא ידבר עין ולא יראה רגלים ולא ילך ארץ ולא ישמע. וכשמע אנשי המדינה את דברי אברהם תמהו עד מאד והוא הולך ובא זקנה אחת ותאמר לו בחיך אברהם תבחר לי דמות אחד טוב מאוד וגרול לעבדו ולאהבו. אמר אברהם זקנה זקנה איני יודע בהם תועלת לא בגרול ולא בקטן לא לעצמם ולא לאחרים. אמר לה והדמות הגדול אשר לקחת מאחי הרן לעבדו היכן הלך אמרה לו באו גנבים בלילה ההיא וגנבו אותו בעודי בבית המרחץ. אמר לו אם כן כיצד תעבדי לדמות כי אף לעצמו לא הציל מן הגנבים כל שכן איך יציל אחרים מרעתם ולך הזקנה השוטה וכיצד תאמרי שהדמות שעבדת שהוא אלוה אם הוא אלוה למה לא הציל את עצמו מיד הגנבים אלא שהוא דמות אין בו תועלת לא לעצמו ולא למי שיעבוד אותו. אמרה לו הזקנה אם כן אברהם כדברך למי אעבוד אמר לה תעבדי לאלהי האלהים ואדוני האדונים בורא שמים וארץ הים וכל אשר בם והוא אלוהי נמרוד ואלהי תרח ואלהי מזרח ומערב דרום וצפון ומי הוא נמרוד שיעשה עצמו אלוה לעבוד אותו. אמרה הזקנה מכאן ולהלן לא אעבוד כי אם אלהיך אלהי אברהם ואם אעבוד אותו מה תועלת יהיה לי. אמר לה כל מה שגנבו ישוב לך וגם תצילי נפשך מגיהנם. אמרה הזקנה מה אומר כדי להציל את נפשי משחת אמר לה תאמרי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אחד ואין שני ממית ומחיה והוא חי לא יראה מות וגם אני אברהם עבדו נאמן ביתו. אמרה הזקנה מכאן ולהלן אני אומרת כדברך ואעיד על עצמי שה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ואתה אברהם נביאו ואאמין בהשי"ת ובך. אמר המגיד ששבה בתשובה ונתחרטה על שעבדה את הדמות ואמרו שגם מצאה הגנבים והשיבו לה הגניבה וגם הדמות. מה עשתה זאת הזקנה לקחה אבן בידה והכתה על ראש הדמות ואומרת אוי לך ולמי שיעבוד אותך עוד כי אין כן תועלת ולא למי שיעבוד אותך ויצאה מביתה בשוקים וברחובות והיא צועקת ואומרת מי שרוצה להציל נפשו משחת ויצליח בכל מעשיו יעבוד לאלהי אברהם. אמר המגיד שהזקנה בכל יום היתה צועקת עד שהשיבה בתשובה אנשים ונשים הרבה. שמע המלך שמעוה זו שלח אחריה והביאה לפניו אמר לה מה עשית כי שטית מאחרי עבודתי למה לא תעבדי אותי שאני אלהיך ואני יצרתיך אף תמכתיך כימיני. השיבה ואמרה אתה מן הכוזבים ואתה כופר בעיקר באל אחד ואין שני ואתה אוכל

מטובו ותעבוד אל אחר ותכפור בו ובתורתו ובאברהם עבדו. ויהי כשמוע המלך את דבריה צוה להרוג אותה והרגו אותה ופחד ורחב לבבו מדבריה ותמה על עצמו ולא ידע מה יעשה עם אברהם שהפסיד אמונתו כי רוב המקום העם האמינו באלהי אברהם. וכראות השרים שלו היגון אשר שם בלבו וכשמעם דבריו אמרו לו קום מהרה והלכת אל המקום אשר היית הולך פעמים אחרות ותכריז שכל אנשי המדינה יעשו שבעה ימים משתה ויום טוב וישימו עליהם כל החפצים ובגדי משי ורקמה ואבנים טובות ואבנים יקרות שוהם וישפה ודברים אחרים וכל כלי זהב וכסף ומאכל ומשתה וכל מיני מגדים וכראות אברהם את גודל העושר ותוקף אנשי רוב המדינה ורוב עושרם יבא ליכנס תחת אמונתך. ויהי כשמוע נמרוד השמועה שמת שמחה גדולה ויביא עצה וצוה שיכריזו אל כל אנשי המדינה ללכת אל המקום אשר היו רגילין לבא שם שנה בשנה בגן ויביאו שם הדמוים ויעשו שם ימי משתה ושמחה ויום טוב יותר ממה שהיו רגילים מקודם. ויהי בתוך המשתה ויאמר המלך לתרח אבי אברהם להביא את בנו לראות גודלו ועושר כבוד מלכותו ורוכ שריו ועבדיו. ויאמר תרח לאברהם בא עמי למועד המלך נמרוד אלהינו אמר אברהם איני יכול לצאת משם א"ל תרח אם כן חשב עם הדמוותים עד באנו משם ויעש כן וילך תרח וישב אברהם עם הדמוותים וגם דמות המלך היה שם וירא אברהם אשר הלך המלך אל בית הוער אשר לו ויקח בידו גרזן ובראוחו דמותי המלך יושבים אמר ה' הוא האלהים וישליכם מעל כסאם ארצה ויך בהם מכה גדולה בגדול החל וכקטן כלה לזה קטע רגלו ולזה כרת ראשו ולזה שבר עיניו ולזה שבר רגליו וכלם נשכרים. ויצא אברהם וישלמו ימי המשתה ויבא המלך אל ביתו וקודם זה כששכר אותם שם הגרזן ביד גדול הדמוותים. וכראות המלך את צלמיו שכורים אמר מי היה כאן ומי הוא אשר מלאו לבו לעשות כן ויענו כל העם כוכים ויאמרו אדונינו המלך תדע לך שאברהם היה יושב אצלם ושמענו שהיה משכר להם. ויצו המלך להביא את אברהם לפניו ויביאו אותו ויאמר לו המלך ושריו למה שכרת את אלהינו. ויאמר אני לא שכרתי אותם כי אם הגדול שבהם הלא תראה היות הגרזן בידו ואם לא תאמינו שאל ממנו והוא יגיד. וכשמעו דבריו חרה לו עד מות ויאמר להוליכו בית הסוהר ויצו אל שר בית הסוהר לבלתי תת לו פת לאכול ולא מים לשתות. אמר המגיד שאברהם ע"ה בעורו בבית הסוהר נתן עיניו לשמים ויאמר ה' אלהי אתה יודע הנסתרות ואתה ידעת כי לא הגעתי עד הנה כי אם על עבודתך. והקב"ה שמע את תפלתו ושלח לו המלאך גבריאל להושיעו מיד זה ואמר לו שלום עליך אברהם אל תירא ואל תיחת כי ה' אלהיך עמך. בשעה ההיא נראה לו מעין מים חיים ושתה מהן והביא לו המלאך כל מיני מאכל לאכול וישב עמו שם כדי ללוחו שנה תמימה. ויהי אחרי השנה ההיא באו שרי המלך ויועציו לאכול ולשתות עם המלך ויאמרו למלך לבנות לו גדר גדול ולהכריז בכל מדינתו שכל מי שהוא חפץ לעבוד בעבודת המלך שיביא אל הבית הזה עצים הרכה עד שימלא כל המקום עצים פה לפה ואחר כך יבעירו העצים כאש עד שתעלה השלהבת לשמים ותשליך בתוכה

לאברהם ובוה יאמינו כך לעולם ולא תפסיד אמונתך. וישמח המלך על העצה הזאת היעוצה שמחה גדולה מאד ויצו לכל העם לאמר כל איש ואשה נער וזקן אשר בכל מדינות המלך יביאו עצים אל הבית הזה הגדול אשר בנה עד מלאות אותו. ויעשו כן כל העם וימהרו להביא את העצים אל הבית ההוא כי נתן להם זמן עד מ' יום ובכל זאת אברהם עומד בבית הסוהר. ויצו המלך לעשות כבשן גדול בתוך הבית אשר בנה וידליקו את העצים בתוכו והנה עלה השלהבת עד לשמים עד שכל העם פחדו מרוב האש ושלח אל שר בית הסוהר לאמר לו תביא לי את אירכי אברהם והשליכוהו לתוך זה הכבשן של אש. ויבוא שר בית הסוהר לפני המלך להשתחוות לפניו ויאמר לו איך תשא ממני אדם שזה לו עכשיו שנה תמימה שעמד בבית הסוהר ולא הביא לו שום אדם לא לחם ולא מים ולא שום מאכל בעולם. אמר לו עם כל זה תלך לבית הסוהר ותצעק אליו אם ישיבך תביאנו ואשליכנו כאש ואם מת יותר טוב ותקברו אותו ולא יזכר שמו עוד. הלך שר בית הסוהר לפתח הבור ויקרא בקול גדול וזוק אברהם אתה חי או מת ויען אותו אנכי חי ואמר לו מי נתן לך אכילה ושתייה עד הנה אמר לו האכילני והשקני מי שהוא יכול על כל הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים עושה נפלאות לבדו וגם הוא אלהי נמרוד ואלהי תרח אלהי כל העולם הוא זן ומפרנס לכל רואה ואינו נראה והוא בשמים ממעל ונמצא בכל מקום ומשגיח בכל הפרטים. והי כשמוע שר בית הסוהר את דבריו ויאמן גם הוא באלהי אברהם ויאמר אלהיך אברהם הוא האלהים ואני אעיד על זה וגם אתה עבדו ונביאו באמת ונמרוד הוא משקר. והי באמרו כן ויגידו למלך לאמר הנה שר בית הסוהר מעיד על אלהי אברהם שהוא אמת ואברהם עבדו אמת ויתמה המלך מאד וישלח אחריו ויאמר לו מה לך שר בית הסוהר איך כפרת כי ואמרת שאלהי אברהם אמת וגם אברהם עבדו אמת. אמר לו שכן הוא האמת ואתה המלך נמרוד כופר באמת. וכראות המלך את דברי שר בית הסוהר נתעצב אל לבו מאד וימלא חמה ויצו לפגוע באיש הזה להמיתו ויצעק שר בית הסוהר בפגוע בו ויאמר ה' הוא האלהים הוא אלהי כל העולם ואלהי נמרוד הכופר. אמר המגיד שהסייף לא היה חותך בצוארו ויותר שהיה מכה בסייף היה נשכר הסייף תמה המלך ויצו להביא את אברהם ולהשליכו בתוך כבשן האש הלך אחד מן השרים והביאו לפניו אמר לו המלך תשליכוהו לתוך האש הגדולה ויקם להשליכו ותצא אש מן הכבשן ותשרוף אותו ויקם שר אחד מלפני נמרוד להשליך אותו באש וגם כן נשרף וכל מי שהיה לוקח אותו להשליכו באש היתה שורפת אותו עד שמתו רבים אין חקר ואין מספר. ויבא השטן כדמות איש וישתחו לפני המלך ויאמר לו המלך מה תשאל ומה תרצה אמר לו איעצך עצה להשליך לאברהם בתוך כבשן האש. תעשה תחבולה והבא לי עצים הרבה ומסמרות וחבלים ואני אעשה לך טראבוק'ו שמתוך תנועתו תשליכוהו בתוך כבשן האש מרחוק ולא ישרוף האש לאיש ההוא. וישמח המלך מאד על העצה הזו ויצו לעשות כן ויעשו הטראבוק'ו ואחר אשר השלימו לעשות נסו אותו בפני המלך שלשה פעמים עד שמרחוק השליכו

בו אבנים לתוך האש והוא הנקרא טראבוק"ו ויקחו את אברהם וקשרו זרועות ידיו ורגליו בקשר חזק וישימו אותו בתוך הטראבוק"ו להשליכו. וכראות אברהם אבינו ע"ה איך קשרו אותו נשא עיניו לשמים ויאמר ה' אלהי אתה רואה את אשר הוא עושה בי הרשע הזה. גם מלאכי מעלה אמ' לפני הקב"ה רכש"ע מלא כל הארץ כבודך הלא ראית מה עשה המלך נמרוד כעבדך ונביאך אברהם. אמר הקב"ה איך לא אדע ואנכי יודע כל הנסתרות אבל אראה אני לכם נקמה בנמרוד הכופר ואציל את אברהם עבדי. אמר המגיד שהשטן בא אצל אברהם כדמות אדם ואמר לו אברהם אם תרצה להנצל מאש נמרוד השתחוה אליו והאמן בו ויהי כשמוע אברהם את דבריו ויאמר לו יגער ה' כך השטן פחות נבזה ארור כופר ויצא מלפניו ותבא אמו של אברהם לנשק לבנה קודם שישליכו אותו לכבשן האש ותאמר לו בני השתחוה לנמרוד ותכנס תחת אמונתו ותנצל מכבשן האש. ויאמר לה אברהם אמי תלכי מעלי ודחה אותה מעליו. ואמר לה אמי אש נמרוד תכבה אותו המים אבל אש אלהי לער לעולם אינו מכובה ומים לא יוכלו לכבותו וכששמעה דבריו דברים מצודקים אמרה לו האלהים אשר עובד הוא יצילך מאש נמרוד. ויהי אחרי כן וישימו אותו בכף הטראבוק"ו להשליך אותו בתוך הכבשן ומלאכי השרת בקשו רחמים מלפני הקב"ה לרדת להצילו מאש נמרוד. ויבא אליו גבריאל ויאמר לו מה אברהם האצילך מזה האש אמר לו האלהים אשר אני בוטח בו אלהי שמים וארץ הוא יצילני וכראות הקב"ה כוונתו הטובה פנה אליו ברחמים ויאמר לאש תהי קרה ושלוח על עבדי אברהם. אמר המגיד שהאש נכבה בלא מים והעצים הציצו ציץ וכלם הוציאו פירות כל עץ נתן פריו ושכ הכבשן כמו גינת המלך והמלאכים יושבים עם אברהם בתוכו. ויפן המלך וירא את הגן ואת המלאכים יושבים עם אברהם בתוך הגן ויאמר לאברהם כשוף גדול אתה יודע שהאש אינה שולטת כך ולא עוד שאתה מראה לעם שאתה בתוך גינת ביתן. ויענו כל שרי נמרוד יחדיו למלך לא אדונינו אין זה כשוף כי אם יכולת אלוה גדול אלהי אברהם ואין אלוה אחר מבלעדו ואנחנו מעידים על זה וגם שאברהם עבדו באמת ויאמינו בשעה ההיא כל שרי נמרוד וכל עמו בה' אלהי אברהם ויאמרו ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד עכ"ל.